

BIJDRAGEN AAN EN VANUIT DE CONFERENTIE OVER VREDESWETENSCHAP – 11-12 DECEMBER 2014 IN GRONINGEN

Alweer anderhalf jaar geleden werden Enschede voor Vrede en de Wetenschapswinkel aan de Universiteit Twente benaderd door het Friedensforum Münster om een gezamenlijke activiteit te organiseren over de vraag waar de ooit befaamde vredeswetenschappen aan de Nederlandse en Duitse universiteiten gebleven zijn. Aan de Universiteit Twente kwamen we er toen inderdaad snel achter dat aan deze instelling feitelijk niemand meer was die een zinvol antwoord op die vraag kon geven en werden we doorverwezen naar Jaap de Wilde die enige tijd als universitair hoofddocent in Enschede heeft gewerkt en thans hoogleraar internationale betrekkingen in Groningen is. Deze reageerde welwillend en gaf te kennen dat deelname een dergelijke activiteit uitstekend paste bij het voorzitterschap van de stichting Vredeswetenschappen dat hij zojuist op zich had genomen. Omdat ze aan de Duitse zijde kennelijk nog grotere problemen hadden om een spreker te vinden is de activiteit na al een keer uitgesteld te zijn uiteindelijk geannuleerd.

De vraag bleef echter actueel en intrigerend genoeg voor Jaap de Wilde om er vervolgens zelf, vanuit zijn leerstoel en vanuit de stichting Vredeswetenschappen, een tweedaagse internationale conferentie over te organiseren onder de titel "Past, Present and Future of Peace Research". Voor de organisatie hiervan had hij enkele mensen bij elkaar gezocht die vroeger werkzaam waren geweest aan het vermaarde Polemologisch Instituut van Bert Röling en Hielke Tromp aan de Rijksuniversiteit Groningen dat in 1993 was opgeheven ten gevolge van onderlinge conflicten. De conferentie had voor een belangrijk deel een reünie-karakter waarbij voormalig medewerkers hun voormalig onderzoek nog eens tegen het licht hielden ('past'), vertelden waar ze nu mee bezig waren ('present') of hun ideeën schetsten over de toekomst van het vredesonderzoek. Naast deze bijdragen waren er ook van instellingen voor vredeswetenschap in andere delen van de wereld (België, Noorwegen, Duitsland, Frankrijk, Italië, Oostenrijk, Hongarije, Rusland en Indonesië) en presenteerden wij ook een paper over de prille maar veelbelovende samenwerking tussen de Wetenschapswinkel aan de Universiteit Twente en Enschede voor Vrede.

In het geheel van uiteenlopende impliciete of expliciete definities van wat "vredeswetenschap" zoal zou kunnen betekenen, realiseerde ik me dat de impliciete definitie in ons artikel eigenlijk een variant is op die van de Universitaire Vredesdagen, namelijk: "welke bijdrage kan uw wetenschappelijke discipline leveren aan oorlogvoering en welke aan vredeswerk en hoe is de eerstgenoemde bijdrage tegen te gaan en de tweede te bevorderen?". De vraagstelling van de Universitaire Vredesdagen omvatte eigenlijk alleen de bijdrage aan 'vrede en veiligheid' en de bevordering daarvan, maar dat neemt niet weg dat in de verschillende activiteiten in het kader van die Universitaire Vredesdagen juist ook de negatieve rol van wetenschappelijke disciplines aan bod kwam en de vraag hoe deze tegen te gaan. Bij de drie inmiddels door ons georganiseerde symposia stond de positieve formulering centraal bij die van 2012 (ontwikkeling duurzame materialen en energie), de ambivalente in 2013 (de rol van sociale media bij de verschillende protestbewegingen) en de negatieve in 2014 (de twee gezichten van drones). Een ander aspect dat ik op basis van gesprekken in de wandelgangen iets sterker heb aangezet in mijn presentatie dan in het paper is dat defensie en de defensie-industrie in de jaren '70 en '80 geen zichtbare presentie hadden in de universitaire wereld (de regeling "Werk voor Derden" van de Technische Hogeschool Twente sloot onderzoek "waarbij niet vooraf vaststaat dat het resultaat ervan ook niet de militaire toepassing ervan omvat" zelfs uit), terwijl bedrijven als Thales nu niets in de weg wordt gelegd in hun samenwerking met onderzoeksgroepen binnen de universiteit. Het is dus niet enkel het verdwijnen van de vredeswetenschap die de laatste decennia gaande is, maar ook de versterking van de band met de defensie-industrie en bij andere universiteiten die met andere defensie-onderdelen, getuige het aantal bijdragen aan de Groningse conferentie die geheel of gedeeltelijk afkomstig waren van defensie-wetenschappers. Een derde aspect dat impliciet in ons paper zat maar dat me in de confrontatie met andere presentaties tijdens de conferentie duidelijk werd, was dat wij het hooguit in indirecte zin hebben over de bijdrage die de wetenschap zou kunnen leveren aan de oplossing voor diverse (gewapende) conflicten elders in de wereld en we ons vooral richten op de bijdrage die ons land als geheel of instellingen, groepen of individuen daarbinnen bij die conflicten elders (kunnen) leveren aan de verergering of juist aan de oplossing ervan. Dit bracht me in ieder geval tot de opmerking in het rondje aan het einde van "onze" panelsessie dat "wij" (niet alleen politici en militairen, maar ook vredeswetenschappers) ons graag zien als onderdeel van de oplossing voor conflicten elders, maar dat "wij" in de praktijk veeleer een onderdeel van het probleem zijn en dat vredeswetenschap zich dus niet alleen moet focussen op wenselijke veranderingen in de regio's waar de conflicten worden uitgevochten, maar ook aandacht moet blijven hebben voor de wetenschappelijke, politieke en maatschappelijke ontwikkelingen in ons eigen deel van de wereld, die net zelden de conflicten elders voeden of op z'n minst in stand houden.

Vooruitlopend op een nog te schrijven omvangrijker inhoudelijk verslag van de conferentie kun je samenvatten dat de onderzoeksinstellingen die zich in Europa met vredeswetenschap bezighouden tanende zijn. Ze zijn of worden bij bosjes opgeheven of strijden om het voortbestaan. Ook de band met de vredesbeweging was op de meeste plaatsen verdwenen en daarmee de verbinding met de praktijk die juist zo essentieel is. De *eminence grise* van de vredeswetenschap, Johan Galtung, stelde dat de vredeswetenschap in zijn ogen eenzelfde combinatie tussen theorie en praktijk moest hebben als de geneeskunde: je ontwikkelt je kennis door patiënten te genezen en het een kan niet zonder het ander bestaan. Zo zat in ons panel ook een spreker van het centrum “Wetenschappen voor de Vrede” van de universiteit van Pisa die constateerde alleen nog maar met theorieën bezig te zijn, vanuit het Centrum een maatschappelijk project in de stad waren begonnen, namelijk rond een opvangcentrum voor daklozen in de stad. Daarbij konden vaardigheden op het gebied van probleemanalyse, bemiddelingstechnieken maar ook empowerment van gemarginaliseerde groepen via ervaringen in de praktijk weer nieuw leven ingeblazen worden. Verschillende sprekers wezen er wel op dat veel in het verleden maar ook recenter ontwikkelde vredeswetenschappelijke theorieën een grote relevantie hadden voor de huidige tijd (ISIS, Oekraïne, Iran, politieke alternatieven voor militaire interventies) maar dat de politiek hen niet zag staan (overigens, zo stelde een spreker die in de jaren '80 nog op het wetenschappelijk bureau van de PSP had gewerkt, was dat in de jaren '80 niet heel anders). Johan Galtung maar ook andere meenden dat de vredeswetenschap in de regio van haar ontstaan, in de landen rond de Noordzee, weliswaar in crisis verkeerde, maar op andere plaatsen in d wereld springlevend was juist ook door de interactie met de talrijke groepen die zich in die regio's met de daar voorkomende conflicten bezighouden.

De – in mijn ogen wat voorbarige – algemene conclusie die Jaap de Wilde aan het eind van de conferentie trok was dat de vredeswetenschap zoals we die uit het verleden kennen “dood en begraven” is. Enerzijds omdat het sterk geënt was op de vragen van de Koude Oorlog en de vragen rond oorlog en vrede in deze tijd van een heel andere orde zijn; anderzijds omdat het klimaat aan de universiteiten thans niet meer toelaat dat er vrijhavens als het Polemologisch Instituut opgericht zouden kunnen worden. Dat neemt echter niet weg dat de huidige vragen van oorlog en vrede, die hij dan liever “van geweld en verandering” zou willen noemen, wel degelijk van belang zijn om onderzocht te worden. Daarvoor zullen we volgens hem op zoek moeten naar niches waarbij hij verwees naar de door ons gepresenteerde samenwerking met de Wetenschapswinkel. Al eerder had hij mij laten weten dat hij de presentatie van ons paper om die reden bewust in de allerlaatste panelsessie had geplaatst en gehandhaafd, ondanks het feit dat Egbert van Hattem die middag niet kon. Op grond van de uiteindelijke presentatie echter, voegde hij er nog aan toe dat het ook belangrijk was om contact met de vredesbeweging te blijven houden om de inhoudelijke oriëntatie te bewaken. Onze boodschap is dus overgekomen.

Overigens was de landelijke vredesbeweging, ondanks de aankondigingen voor deze conferentie en het feit dat deze gratis toegankelijk was, de grote afwezige op deze conferentie. Bij het landelijke ontmoetingsdag van de vredesbeweging vorig jaar werd nog geklaagd over het feit dat er geen vredeswetenschap meer bestond aan de Nederlandse universiteiten, maar als daarover dan aan een Nederlandse universiteit een conferentie wordt georganiseerd, laat ze het afweten. Een blik op de deelnemerslijst liet vooral (voormalige) vredeswetenschappers en (Groningse) studenten internationale betrekkingen zien. Jan Peters en ik waren misschien wel de enige aanwezige vredesactivisten onder de naar schatting 120 mensen die de openingssessie van de conferentie met Johan Galtung bijwoonden. De rest van de conferentie waren er nog zo'n 50 aanwezigen in de zaal en tijdens “onze” panelsessie helemaal aan het eind van de vrijdagmiddag heb ik er nog een 30-tal geteld.

De stichting Vredeswetenschap is zelf eigenlijk ook onderdeel van die vredesbeweging, voortgekomen uit de stichting Vredesopbouw en de vereniging Economen voor de Vrede, en één van de lidorganisaties van het Platform voor een Cultuur van Vrede en Geweldloosheid waarbij een 20-tal landelijke vredesorganisaties waren aangesloten. De stichting heeft twee hoofdactiviteiten: de jaarlijkse uitreiking van een scriptieprijs à € 1.500 voor de beste afstudeerscriptie over een “vredesonderwerp” en de vestiging van bijzondere leerstoelen aan Nederlandse universiteiten. In het begin was dat, corresponderend met de twee genoemde fusie-partners, een leerstoel Vredeseducatie aan de Universiteit Utrecht en een leerstoel Vredeseconomie aan het Institute of Social Studies in Den Haag; thans gaat het om een leerstoel over de Rol van de civiele samenleving in vredesprocessen (in samenwerking met Pax) aan de Vrije Universiteit, een leerstoel Religie en vrede (met de stichting voor Oosters christendom) aan dezelfde universiteit en een leerstoel Grondstofwinning en Mensenrechten (met Amnesty International) aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Ben Schennink, die namens Pax in het bestuur van de stichting zit, sprak mij naar aanleiding van mijn presentatie aan over het idee van de stichting om aan de 3TU's een leerstoel over de Ethiek van dronetechologie te

vestigen. Ze waren in gesprek met de TU Delft (professor Jeroen van den Hove) en nu op zoek naar een NGO die de financiering voor haar rekening zou willen nemen. Ik kwam vooralsnog niet veel verder dan op te merken dat Mark Coeckelberg op dit gebied aan de 3TU's verbonden was maar juist afgelopen zomer naar de universiteit van Leicester was vertrokken en dat we hem niet meer voor ons symposium konden krijgen.

Wat de scriptieprijsen betreft: deze werden dit keer voor het zevende achtereenvolgende jaar uitgereikt. Er waren 43 inzendingen vanuit bijna alle Nederlandse universiteiten, maar in het lijstje dat de juryvoorzitter voorlas ontbraken de TU Delft, de TU Eindhoven en de Universiteit Twente. Ook daarover heb ik het met Ben Schennink gehad: of de prijsvraag niet zodanig is geformuleerd dat technische studenten al bij voorbaat zijn uitgesloten. We hebben afgesproken dat nog uit te zoeken. Het zal wel relevant zijn, omdat de stichting van plan is om de prijsuitreiking volgend jaar aan de TU Eindhoven plaats te laten vinden waar nog steeds een Vredescentrum is gevestigd (omdat één medewerker daar stug mee door blijft gaan en door het universiteitsbestuur in deze wordt gedoogd). Rond dat Vredescentrum aan de TU Eindhoven en het Vredesburo in de stad Eindhoven is volgens Ben Schennink weer een nieuw initiatief tot stand gekomen, namelijk het Vredespad Eindhoven waar ook andere groepen en initiatieven bij betrokken zijn. Het zou de moeite van het uitzoeken waard kunnen zijn. De prijs ging dit jaar naar een Groningse studente die onderzoek had gedaan naar de stereotypering van vrouwen die deelnemen aan de gewapende strijd. De twee andere genomineerden voor de deze prijs waren twee Amsterdamse studentes (UvA en VU) die onderzoek hadden gedaan naar de Syrische vluchtelingen in Libanon respectievelijk de internationale lobby om de Verenigde Naties afgelopen jaar het wereldwijde Wapenhandelsverdrag (dat deze in moet perken) te laten aannemen. Het zou beslist de moeite waard zijn om te proberen er volgend jaar toch tenminste één aan techniek gerelateerde scriptie tussen te hebben.

Jan Schaake
13 dec. 2014